

*Research article***Demografik faktörlerin vergi uyumu üzerindeki etkisi**Bahadır Sazak DOĞAN¹

Res. Assist. Dr., Department of Public Finance

Tokat Gaziosmanpaşa University, Turkey

bahadirdogan@gmail.com, ORCID 0000-0002-5215-287X

Received date: 09.06.2020 **Accepted date:** 26.10.2020**Suggested citation:** Doğan, B.S. (2020). Demografik faktörlerin vergi uyumu üzerindeki etkisi [The impact of demographic factors on tax compliance]. *Journal of Politics, Economy and Management* 3(2), 11-21.

Öz: Vatandaşlarına mal ve hizmet tahsis etmek en önemli görevlerinden bir tanesi olan devletler bu tahsisi gerçekleştirebilmek ve devam ettirebilmek adına gelire gereksinim duymaktadır. Bu gereksinimini çeşitli kaynaklardan sağlayan devletlerin en büyük paya sahip olan gelir kaynağı vergilerdir ve vergilerin geçmişi, tarihte kurulmuş olan ilk devletlere kadar uzanmaktadır. En temel finansman kaynağı olması nedeniyle, devletler, vergi gelirlerini en yüksek noktaya ulaştırmak için çaba sarf ederken; vergi kayıp ve kaçaklarını ise en aza indirmeye çalışmaktadır. Diğer bir ifadeyle, devletler, vatandaşlarından vergiye tam uyum göstermeleri, tüm gelirlerini beyan etmeleri ve tüm vergilerini ödemeleri beklentisi içerisinde. Öte yandan, üzerlerinde bir yük olması nedeniyle, mükellefler, vergilerden mümkün olduğu kadar kaçmaya ve kaçınmaya çalışmaktadırlar. Bir başka deyişle, ödeyebilecekleri en az vergiyi ödemeyi tercih etmektedirler. İlgili çerçevede, bireylerin vergiye uyum sağlayıp sağlamamaları yönündeki motivasyonlarının arkasındaki faktörler önem kazanmaktadır. Bu çalışmada, ilk bölümde vergi uyumu ve aşamaları tanımlandıktan sonra, vergi uyumu üzerinde etkisi bulunan demografik faktörler ele alınmıştır. İlgili demografik faktörler, literatürde gerçekleştirilen irdelemelerde üzerinde uzlaşılan demografik faktörlerdir. Ulaşılan vargı, söz konusu faktörlerin farklı ülkeler-bölgeler kapsamında aynı etkiler yaratabileceği gibi farklı etkiler de yaratabileceği, daha net bir sonuç için araştırılan ülkeye-bölgeye odaklanılarak bir analiz yapılması gerektiğidir.

Anahtar Kelimeler: Vergileme, vergi uyumu, demografik faktörler**JEL Kodları:** H20, K34, J11**The impact of demographic factors on tax compliance**

Abstract: One of the most important duties of countries is to provide goods and services to their citizens. Moreover, they need income to realize and maintain these goods and services. Governments provide this requirement from various sources and among these sources, taxes is the largest one and the history of taxes dates back to the first countries founded in history. Due to being the main source of financing, governments strive to maximize their tax revenues; and try to minimize tax losses and evasions. In other words, it expects its citizens to fully comply with the tax, declare all their income, and pay all their taxes. On the other hand, due to creating a burden on them, taxpayers try to avoid taxes as much as possible. In other words, they want to pay the least tax. In the relevant framework, the factors behind the motivation of individuals to comply with taxes are becoming important. In this study, after defining tax compliance and its phases in the first section, demographic factors that have an impact on tax compliance are discussed. The relevant demographic factors are the demographic factors that have been agreed upon in the studies conducted in the literature to date. The conclusion reached is that these factors may have the same effects in different countries-regions as well as different effects, and analysis should be made by focusing on the country-region for a clearer result.

---

¹ Correspondence author. Tokat Gaziosmanpaşa University Taşlıçiftlik Campus Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Finance, Tel: +90 (356) 2521616.

Keywords: Taxation, tax compliance, demographic factors

JEL Codes: H20, K34, J11

1. Giriş

Vatandaşlarına devamlı bir şekilde kamusal mal ve hizmet sunumu sağlama görevini üstlenmiş olan devletlerin bu devamlılığı sağlamak üzere gelir ihtiyaçları bulunmaktadır. Devletler söz konusu gelir ihtiyaçlarını çeşitli kaynaklar aracılığı ile elde etmektedir. Bu kaynaklar arasında, vergiler, en fazla paya sahip olan kaynaktır. Vergiler, kamu gelirleri içerisindeki büyük payları nedeniyle hükümetler için; bir yük teşkil etmeleri ve harcanabilir geliri azaltıcı etkileri nedeniyle bireyler için önem arz etmektedir.

Ayrıca vergilerin, kamusal mal ve hizmetlerin sağlanması ve sürdürülebilmesinin finansmanını sağlamak bağlamındaki mali fonksiyonunun yanı sıra gelir dağılımını daha adaletli hale getirmek ve elde edilen gelirin düşük gelir gruplarına transferini sağlamak bağlamında mali olmayan fonksiyonu da bulunmaktadır. Anılan fonksiyonlarından ötürü devletler mümkün olan en yüksek vergi gelirini elde etmeyi hedeflerken, bireyler ise üzerlerinde bir yük olarak hissettikleri vergilerden mümkün olduğunca kaçmaya/kaçınmaya çalışmaktadırlar.

İlgili çerçevede, hükümetler, vergi hasılatlarını en üst düzeye ulaştırmak için vergi kayıp/kaçaklarını en düşük düzeye indirmek durumundadırlar. Diğer bir ifadeyle, mükelleflerin vergiye uyumlarını en yüksek düzeye çıkarmak öncelikli amaçlarından olmaktadır.

Vergi uyumu ise, gelir düzeyi, vergi oranları, cezalar vb. ekonomik; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, dini inanç vb. demografik unsurdan etkilenebilmektedir. Takip eden bölümde ilk olarak vergi uyumu ve vergi uyumu ile ilgili temel tanımlamalar yapıldıktan sonra vergi uyumu üzerinde etkili olabilen demografik unsurlar aktarılmaktadır.

2. Vergi uyumu kavramı

Vergiler, devletin ve diğer kamu kuruluşlarının, kamu harcamalarının finansmanını sağlamak üzere, hükümlerlik güçleri çerçevesinde kanunlara dayanarak, gerçek veya tüzel kişilerden cebri bir şekilde, bir karşılığı olmaksızın, para olarak topladığı iktisadi değerlerdir (Nadaroğlu, 1992, s. 213). Vergi ödemek ise vatandaşlık görevidir. Bu kapsamda, hükümetlerin temel beklentisi; arkasındaki motivasyon ne olursa olsun, vatandaşlarının bu görevi eksiksiz olarak yerine getirmeleri ve vergi yasaları ile uyum içerisinde olmalarıdır. Zira bireylerin vergiye uyumlarını sağlayan a) uyumsuz olmaları durumunda karşılaşılabilecekleri yüksek maliyet veya b) içinde yaşadıkları toplumun bir parçası olarak vergiye uyumlu olmak zorunda hissetmeleri olabilmektedir (Kirchler, Hoelzl ve Wahl, 2008, ss. 210-211).

Vergi uyumu, bireylerin ve diğer vergilendirilebilir varlıkların, vergi yasalarının açık metniyle ve özülü ve ayrıca vergi idaresiyle uyumlu hareket etme istekliliği olarak tanımlanabilmektedir (James ve Alley, 2002, s. 32). Vergi yasaları ile uyum ise, tipik olarak dört aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalar:

- Vergi matrahının gerçeğe uygun olarak raporlanması
- Yükümlülüklerin doğru bir şekilde hesaplanması
- Beyannamenin zamanında doldurulması
- Vadesi gelen tutarların zamanında ödenmesi

aşamalarıdır (Franzoni, 1998, s. 55). En genel haliyle, vergi uyumunu; mükelleflerin yürürlükteki yasalara, düzenlemelere ve mahkeme kararlarına uygun olarak tüm gelirlerini beyan etmeleri ve tüm vergilerini ödemeleri olarak tanımlamak mümkündür (Alm, 1991, s. 577).

Diğer taraftan, vergi uyumsuzluğu konusunun tarihi de vergilerin tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. Zira gözlemlenen vergi uyumsuzluğunun nedenlerini tanımlamak-açıklamak ve söz konusu uyumsuzluğu mümkün olan en az düzeye çekmek dünyadaki tüm uluslar için bariz bir öneme sahiptir (Andreoni, Erard ve Feinstein, 1998, s. 818).

İlgili bağlamda, vergi hasılatını arttırıcı/azaltıcı etkisi olan vergi uyumu/uyumsuzluğu kavramları üzerinde etkili olan unsurlar da önemli bir hale gelmektedir. İzleyen bölümde vergi uyumu üzerinde etkisi bulunan demografik unsurlar ele alınmaktadır.

2.1. Mükellefin yaşı

Mükellefin yaşı, vergi uyumu düzeyini etkileyen demografik faktörlerden bir tanesi olabilmektedir. Yazında gerçekleştirilen araştırmaların büyük bir çoğunluğunda yaş ilerledikçe mükelleflerin vergiye uyum düzeylerinin de yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin Vogel (1974), İsveç'te 1796 mükellefe uyguladığı anket ile mükelleflerin tutum ve kabullerini irdelediği çalışmasında, genelde daha iyi eğitilmiş olan ve yasa dışı aktivitelerin daha çok bilincinde olan gençlerin vergi uyum düzeylerinin yaşlılara kıyasla daha düşük olduğunu tespit etmiştir. Slemrod (1985) vergi kaçakçılığı üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında, ABD'de bireysel vergi beyannamelerinden elde ettiği mikro-ekonomik verileri kullanmış ve gençlerin vergi kaçırmaya daha eğilimli oldukları sonucuna ulaşmıştır. Diğer bir ifadeyle, yaşı ileri bireylerin vergi uyum seviyelerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Blumenthal ve Slemrod (1992) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nin Minnesota eyaletinde 1986 yılında yapılan reformların etkilerini analiz etmek üzere gerçekleştirilen anket çalışmasının sonuçları, gençlerin yaşlılardan daha fazla risk alma ve dolayısıyla vergi kaçırma eğiliminde olduğunu işaret etmektedir. Benzer şekilde Grasso ve Kaplan (1998) da 223 lisans öğrencisine uyguladıkları anketten elde ettikleri veriler ışığında, yaşı daha ileri olan öğrencilerin daha yüksek vergi uyumu sergilediklerini saptamışlardır.

Orviska ve Hudson (2002) ise çalışmalarında, Birleşik Krallık'ta 1996 yılında uygulanan anketten elde ettikleri verileri değerlendirmişler ve vergi kaçakçılığının yaşlı bireyler arasında daha az yaygın olduğunu; bunun ise yaşlı bireylerin, vergi kaçakçılığının yanlış olduğunu hissetme eğiliminde olmaları ve yakalanmalarının doğuracağı sonuçlardan daha fazla çekinmelerinden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Braithwaite, Reinhart ve Smart (2010) tarafından yapılan çalışmada, 2040 Avusturyalı'nın katılımı ile gerçekleştirilen anketten elde edilen veriler, 30 yaş altı bireylerin vergiye diğer yaş gruplarındaki mükelleflerden daha az uyum gösterme eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan, yapılan bazı çalışmalarda ise, yaş ilerledikçe vergiye olan uyumun düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin, Song ve Yarbrough (1978), Kuzey Karolina'da mükellef tutum ve davranışlarını irdeledikleri çalışmalarında, anket uygulamasından elde edilen verilere dayanarak, orta yaş grubundaki bireylerin vergi uyum düzeylerinin daha yaşlı ve daha genç yaş grubundaki bireylerden daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Yine Wallschutzky'in (1984) Avusturya özelinde gerçekleştirdiği çalışmada, yaşlıların daha çok vergi kaçırma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Paralel eksende, Abdul (2001) de Malezya odaklı çalışmasında yaşlıların vergi uyum düzeylerinin gençlere kıyasla daha düşük olduğunu; diğer bir deyişle, yaş ile vergi uyumu düzeyi arasında negatif bir ilişkinin varlığını gözlemlemiştir.

Aktarılan örneklerden de görüldüğü üzere, literatürde yapılan çalışmaların çoğunun sonucunda yaş ile vergi uyumu arasındaki pozitif ilişkiye ulaşılmış olsa da bunun tam tersi sonuçlara ulaşılan çalışmalar da mevcuttur.

2.2. Mükellefin cinsiyeti

Vergi uyumu üzerinde etkili olabilen demografik unsurlardan bir tanesi de mükellefin cinsiyetidir. Literatürde yapılan çalışmaların çoğunluğunda kadınların vergi uyum düzeylerinin erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılırken, bazılarında bunun tam tersi bulgulara ulaşılmıştır.

Mason ve Calvin (1978), ABD'nin Oregon Eyaleti'nde 800 kişi ile mülakat yoluyla edinilen verilerden yararlanarak gerçekleştirdikleri çalışmada, bireylere üç çeşit vergi kaçakçılığı (beyanname vermeme, gelirin eksik beyanı ve kesintilerin abartılması) hakkında sorular yöneltilmiş kadınların vergi uyum düzeylerinin erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Chung ve Trivedi (2003), Kanada'da 112 kişi ile gerçekleştirdikleri laboratuvar deneyi sonucunda, kadınların vergi uyum seviyelerinin erkeklere nispetle çok daha yüksek olduğunu gözlemlemişlerdir. Benzer şekilde, Gerxhani ve Schram'ın (2006) Arnavutluk ve Hollanda'daki farklı sosyal gruplar arasında bir deney yaparak vergi kaçakçılığı davranışını karşılaştırdıkları çalışmanın sonuçları da kadınların vergi uyum düzeylerinin erkeklere nazaran çok daha yüksek olduğunu işaret etmektedir.

Torgler ve Valev (2010), Dünya Değerler Anketi² (World Values Survey [DDA], 2020) ve Avrupa Değerler Araştırması³ (European Values Study [ADA], 2020) verileri ile sekiz batı Avrupa ülkesi için gerçekleştirdikleri çalışmada kadınların vergi kaçırma eylemine karşılık düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. McGee (2012), DDA verilerini kullanarak 82 ülkede kadın ve erkeklerin vergi kaçakçılığına dair tutum ve davranışlarını incelemiş ve ülkelerin büyük çoğunluğunda kadınların vergi kaçakçılığına erkeklerden daha çok muhalefet etmektedirler. Ancak bunun nedenleri net değildir ve ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Ek olarak, analize dâhil olan ülkelerden sadece Tayvan'da erkeklerin vergi kaçakçılığına kadınlardan daha fazla muhalefet ettiği saptanmıştır.

Diğer yandan, Kirchler ve Maciejovsky'nin (2001) Avusturya'nın büyük şehirlerinde ikamet eden 172 serbest meslek sahibi ve girişimciye uyguladığı anketten elde edilen veriler, erkeklerin vergi uyum düzeylerinin kadınlardan daha yüksek olduğunu göstermektedir. Vythelingum, Soondram ve Jugurnath (2017) de Mairitus'ta gerçekleştirdikleri çalışmada anket uygulamasından elde ettikleri verilerini kullanmışlar ve erkeklerin vergi uyum düzeylerinin kadınlarınkine nazaran daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Roxas ve Stoneback'in (2004) 6 ülke (ABD, Kanada, Avusturalya, Çin, Filipinler ve Tayland), Kasipillai ve Abdul-Jabbar'ın (2006) Malezya ve Williams ve Krasniqi'nin (2017) Avrasya ülkeleri odaklı çalışmalarında ise mükelleflerin cinsiyetleri ile vergi uyum seviyeleri arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır.

2.3. Mükellefin medeni hali

Mükelleflerin medeni durumları da vergiye olan uyum düzeylerini etkileyebilen unsurlardan bir tanesi olabilmektedir. Örneğin, Feinstein (1991), ABD İç Gelir Servisi (Internal Revenue Service/İGS) tarafından sunulan ve Mükellef Vergi Uyum Programı (Taxpayer Compliance Measurement Program/MVUP⁴) çerçevesinde bireylerin vergi beyannamelerinin incelenmesinden elde edilen verilere dayanarak yaptığı çalışmasında, evli mükelleflerin bekâr mükelleflere nispetle daha çok vergi kaçırdıklarını gözlemlemiştir. Paralel şekilde, Andreoni vd. (1998) de çalışmalarında ABD'de MVUP istatistiklerinin evli bireylerin vergi uyum seviyelerinin diğer medeni hal kategorilerindeki bireylerden çok daha düşük olduğunu belirtmektedirler. Orviska ve Hudson (2002) Birleşik Krallık odaklı analizlerinde anket verilerini kullanmışlar ve vergi kaçakçılığının evli hane halkı sakinleri arasında daha yaygın olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Öte yandan, Doerrenberg ve Peichl (2013) on dokuz OECD üyesi ülke için DDA ve ADA verilerini toplulaştırarak gerçekleştirdikleri analizde, evli bireylerin vergi uyum düzeylerinin bekâr bireylere kıyasla çok daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Asante ve Baba (2011), Gana odaklı çalışmalarında, uygulanan anketten elde ettikleri verilere dayanarak evli bireylerin vergiye uyumsuz olma durumlarının diğer bireylerden daha az seviyelerde olduğunu tespit etmişlerdir. Torgler ve Schaltegger (2005) İsviçre için gerçekleştirdikleri irdelemede, evli mükelleflerin bekâr mükelleflerden daha yüksek vergi uyum düzeyine sahip olduklarını belirlemişlerdir. Bunu ise, evli bireylerin toplumdaki diğer bireylerle ilişkilerinin daha kuvvetli olmasına bağlamaktadırlar. Young (1994), ABD'nin Michigan eyaletindeki bireysel vergi affı katılımcılarından toplanan verileri kullanarak yaptığı irdelemede, bekâr mükelleflerin vergi uyum düzeylerinin diğer mükelleflerden daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Paralel eksende, Alm ve Torgler (2006) DDA verileri ile İspanya ve ABD'yi analiz ederek başladıkları çalışmalarına daha sonra 14 Avrupa ülkesini daha dâhil etmişler ve evli mükelleflerin bekâr mükelleflerden daha yüksek vergi uyum seviyelerine sahip olduklarını tespit etmişlerdir.

² Uluslararası bir akademisyenler ekibi tarafından yönetilen, değişen değerleri ve bunların sosyal ve politik yaşam üzerindeki etkilerini inceleyen küresel bir sosyal bilimciler ağıdır. Bkz. www.worldvaluessurvey.org

³ Temel insani değerler üzerine geniş çaplı, uluslararası, tekrarlanan bir kesitsel araştırma programıdır. Tüm Avrupa vatandaşlarının fikirlerine, inançlarına, tercihlerine, tutumlarına, değerlerine ve görüşlerine ilişkin içgörü sağlamaktadır. Bkz. <https://europeanvaluesstudy.eu/>

⁴ Vergi kanunlarına uyum oranlarını ve uyumsuzluktan dolayı kaybedilen geliri tahmin etmek için IRS'nin Kontrol Şubesi (Examination Branch) tarafından periyodik olarak yürütülen bir programdır (Rotz, Murlow ve Falk, 1994, s. 121).

Diğer yandan, Alm, Martinez-Vazquez ve Torgler (2005) tarafından Rusya; Alm ve Gomez (2008) tarafından İspanya özelinde gerçekleştirilen çalışmalarda ise vergi uyumu ile medeni durum arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır.

Örneklerden de gözlemlenebileceği gibi, yazında, evli mükelleflerin vergi uyum düzeylerinin bekâr mükelleflere nispetle daha yüksek olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar bulunmaktayken; bunun aksi sonuçlara ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır. Ek olarak, bu iki değişken arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığını tespit eden irdelemelere rastlamak da olanaklıdır.

2.4. Mükellefin eğitim düzeyi

Mükelleflerin eğitim seviyeleri de vergiye gösterdikleri uyum üzerinde etkisi olan unsurlardan bir tanesi olabilmektedir. Dubin ve Wilde (1988), analizlerindeki verileri IRS'nin mükellef beyannamelerinden elde ettiği veri setinden almışlar ve eğitim ile vergi uyumu arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir. Benzer şekilde, Olowookere ve Fasina (2013), Nijerya'da 250 vergi mükellefi ile gerçekleştirdikleri deneysel çalışmada, mükelleflerin eğitim düzeylerindeki artışın vergi uyumundaki artışı da beraberinde getirdiği sonucuna ulaşmışlardır. Yine, Ruiu ve Lisi (2011) çalışmalarında, eğitim seviyesinin yükselmesinin bireyin ahlaki yönünün de güçlenmesini sağlayacağını, diğer bir deyişle, eğitim seviyesi ile vergi uyumu arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Bobek, Roberts ve Sweeney (2007) de Avusturalya, Singapur ve ABD'de uyguladıkları anketin sonuçları, daha iyi eğitilmiş mükelleflerin vergiye daha uyumlu olma eğiliminde olduğunu işaret etmektedir.

Diğer taraftan, Randlane'nin (2012), Estonya'da 1080 kişiyle gerçekleştirilen mülakatlardan elde ettiği veriler, eğitim seviyesi ile vergi uyumu arasında güçlü bir ilişkinin varlığını işaret etmektedir. Yazar, daha iyi eğitilmiş mükelleflerin vergi yasalarını ve mali teorileri daha iyi bildiklerini ve böylece nasıl vergi kaçırılabilirliğini bilmenin avantajını kullanarak daha düşük vergi uyumu sergileyeceklerini belirtmiştir. Benzer şekilde, Hofmann, Voracek, Bock ve Kirchler (2017) tarafından gerçekleştirilen ve 111 ülkeden 459 mükellefi kapsayan meta-analiz sonuçları, eğitim seviyesi ile vergi uyumu arasında negatif bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Frey ve Torgler (2007), ADA verilerinden yararlanarak 30 farklı milletten birey üzerine yaptıkları analiz sonunda, eğitimin vergi uyumu üzerinde negatif etkileri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Witte ve Woodbury (1985), IRS tarafından 1970'lerin başında beyannameler temel alınarak hazırlanmış olan ve vergi ile ilgili çeşitli bilgileri (Ör. Ceza-denetim oranları, mükelleflerin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri) içeren veri setinden faydalanarak gerçekleştirdikleri çalışmalarında, öğrencilerin yoğun olduğu eğitim seviyesi yüksek bölgelerde vergi uyum seviyesinin daha düşük olduğunu değerlendirmişlerdir.

Tauchen, Witte ve Beron (1993) ise, IRS'nin MVUP kapsamında 1979 yılı beyannamelerinden elde edilen veriler ile 1980 yılı nüfus sayımı rakamlarını birleştirerek ABD vatandaşlarının vergiye olan uyumlarını araştırmışlar ve eğitim düzeyi ile vergi uyumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Aktarılan örnekler, literatürde mükelleflerin eğitim düzeyleri ile vergiye uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi irdeleyen çalışmaların çeşitli ve birbirinden farklı bulgulara ulaştığını göstermektedir.

2.5. Mükellefin dindarlık düzeyi

Mükelleflerin vergiye uyum seviyelerini etkileyen unsurlardan birisi de mükelleflerin dindarlık düzeyleri olabilmektedir. Örneğin, Strielkowski ve Cabelkova (2015), DDA verileri ile Çekya'da vergi uyumu üzerine yaptıkları çalışmalarında, dinin vergi uyumu üzerinde önemli pozitif etkileri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Eiya, Ilaboya ve Okoye (2016) Nijerya'nın çeşitli şehirlerinde gerçekleştirdikleri anket çalışmasından elde ettikleri verilerle, dinin vergi uyumu üzerinde çok güçlü etkileri olduğunu saptamışlardır. Ancak yazarlar, yalnızca dini değerlere odaklanarak mükelleflerin vergiye olan uyumlarını arttırmanın mümkün olmayacağını belirtmektedirler.

Lago-Peñas ve Lago-Peñas (2010), Avrupa ülkelerinde Avrupa Sosyal Anketi⁵ (European Social

⁵ Avrupa çapında, akademik olarak yürütülen uluslararası bir ankettir. Her iki yılda bir yeni seçilen, kesitsel

Survey [ASA]) verilerini kullanarak bir çalışma gerçekleştirmişler ve dinin vergi uyumu üzerinde önemli bir pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yine, Grasmick, Kinsey ve Cochran (1991), ABD'nin Oklahoma eyaletinde uyguladıkları anketten elde ettiği veriler ışığında, herhangi bir dine bağlı olma durumunun vergi uyumunu arttırdığını tespit etmişlerdir.

Martinez-Vazquez ve Torgler (2009) da İspanya odaklı çalışmalarında DDA ve ADA verilerinden faydalanmış ve dindarlık düzeyi artışının vergi uyumu düzeyi artışını da beraberinde getirdiğini belirlemişlerdir. Trüdinge ve Hildebrandt (2012), 28 ülke için DDA verilerini kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmada, dinlerinin kurallarına uyan bireylerin yönetime daha fazla saygı duyduklarını ve dolayısı ile vergiye daha fazla uyum gösterme eğiliminde olduğunu saptamışlardır. Benzer şekilde, Leonardo ve Martinez Vazquez (2016) da DDA verilerini kullanarak bir analiz gerçekleştirmişler ve dindarlık seviyesindeki artışın vergiye olan uyum seviyesindeki artışı da beraberinde getirdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Freudenberg, Sadiq, Mohdali ve Pope'un (2014), Malezya odaklı çalışmalarında, mükelleflerle gerçekleştirilen anketler ve yüz yüze mülakatlardan elde edilen veriler, dinin vergi uyumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir olumlu etkisinin bulunduğunu ancak bu etkinin çok güçlü olmadığını göstermektedir.

Aktarılan örneklerden anlaşıldığı üzere, mükellefin dindarlık düzeyi ile vergi uyumu arasındaki ilişki üzerine yapılmış çalışmaların büyük çoğunluğunda dini değerlere bağlılığın vergi uyumu düzeyi üzerinde pozitif etkileri bulunduğu dair bulgulara ulaşılmış olsa da bu etkinin gücü belirsizdir.

3. Sonuç

Günümüze gelinceye değin devletlere tanımlanan görev ve hizmetler sürekli artış eğilimindedir. Bu artışa paralel olarak devletlerin gelir ihtiyaçları da sürekli bir artış eğilimine girmiştir. Vergilerin devletlerin gelir kaynakları arasında en çok paya sahip olan kaynak olduğu düşünüldüğünde; vergi gelirlerinin devletler açısından önemini daha iyi anlamak mümkündür. Ek olarak, vergilerin kamusal mal ve hizmetler için finansman kaynağı olmak kaydıyla sahip olduğu ekonomik fonksiyonunun yanı sıra; daha adil bir gelir dağılımı sağlamak ve yüksek gelirli gruplardan düşük gelirli gruplara transfer gibi mali olmayan fonksiyonları da bulunmaktadır.

Belirtilen fonksiyonlarından ötürü, devletler vergi hasılatlarını mümkün olan en üst düzeye ulaştırmayı hedeflemekte; bu çerçevede vatandaşlarının da vergiye üst düzeylerde uyum göstermeleri beklentisi içerisine girmektedir. Diğer bir ifadeyle, vatandaşlarının vergi ile ilgili tüm ödevlerini eksiksiz ve zamanında yerine getirmesini arzu etmektedir.

Ancak vergiler aynı zamanda bireyler üzerinde bir yük oluşturmakta, onların harcanabilir gelirlerinde azalışa neden olmakta ve tüketim paketlerinde değişiklikler yapmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla, mükellefler de üzerlerinde bir yük teşkil eden vergilerden mümkün olduğunca kaçmaya/kaçınmaya çalışmakta; en az miktarda vergi ödemesi yapmak için uğraş vermektedirler.

Son tahlilde, vergiler, onu toplayan taraf (devletler) için de, ödeyen taraf (mükellefler) için de büyük bir öneme sahiptir. Bir taraf en çok vergiyi toplamayı, diğer taraf ise en az vergiyi ödemeyi amaçlamaktadır. İlgili çerçevede, bireylerin vergi ödevlerini ifa etmeleri, diğer bir deyişle vergiye uyum göstermeleri ve bu uyumun arkasındaki faktörler de hükümetler, kanun yapıcılar ve bilim insanları açısından önemli bir hal almaktadır.

Genel anlamda, vergi uyumu üzerinde etkili olan unsurları ekonomik unsurlar ve demografik unsurlar olarak iki temel başlık altında irdelemek olanaklıdır. Ekonomik unsurlar, mükellefin gelir düzeyi, vergi oranları, cezalar vb. unsurları içerirken; demografik unsurlar, mükellefin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim düzeyi, dindarlık düzeyi vb. unsurları içermektedir.

Bu çalışmada, vergi uyumu üzerinde etkili olan demografik unsurlar, çeşitli araştırmacıların farklı ülkelere odaklanarak farklı metodlar aracılığıyla gerçekleştirdikleri analizlerden elde ettikleri sonuçlar ışığında değerlendirilmiştir. Sonuçlar toplulaştırıldığında, araştırılan demografik unsurun, odaklanılan (farklı) ülkelerdeki mükellefler üzerinde aynı etkiler yarattığı çalışmalar olduğu gibi; farklı etkiler yarattığı çalışmaların da olduğu görülmektedir. Şöyle ki; gerçekleştirilen çalışmaların çoğunluğunda

örneklerle yüz yüze görüşmeler yapılmaktadır. Bkz. <https://www.europeansocialsurvey.org/>

yaşı ileri olan bireylerin genç bireylerden, kadınların erkeklerden, evli bireylerin bekâr bireylerden, eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin eğitim düzeyi düşük olan bireylerden ve dindarlık düzeyi yüksek olan bireylerin dindarlık düzeyi düşük olan bireylerden daha yüksek vergi uyumu sergiledikleri tespit edilmiştir. Ancak bu sonuçların tam aksi tespit edilen ve hatta bu unsurlarla vergi uyumu arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanılmayan çalışmalar da bulunmaktadır.

Son tahlilde, literatürde demografik faktörler ile vergi uyumu arasındaki ilişkileri analiz eden çok sayıdaki çalışmada birbirini destekleyen bulgular olduğu gibi birbirinin aksi bulgulara ulaşıldığı da görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, demografik faktörlerin vergi uyumu üzerindeki etkileri ve bu etkilerin boyutu tartışmaya açık bir mevzudur. Belirli bir bölgedeki demografik faktörlerin vergi uyumu üzerindeki etkilerin saptanması için ilgili bölge odaklı bir irdeleme gerçekleştirilmelidir.

Kaynakça

- Abdul, M. (2001). Personal income tax non-compliance in Malaysia. *Unpublished Doctorate Theses*, Victoria University of Technology, Melbourne.
- Alm, J. (1991). A Perspective on the experimental analysis of taxpayer reporting. *The Accounting Review* 66(3), 577-593.
- Alm, J., ve Gomez, J. L. (2008). Social capital and tax morale in Spain. *Economic Analysis & Policy* 38(1), 73-87.
- Alm, J., Martinez-Vazquez, J., ve Torgler, B. (2005). Russian tax morale in the 1990s. *Proceedings Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association* 98, 287-292.
- Alm, J., ve Torgler, B. (2006). Culture differences and tax morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology* 27(2), 224-246.
- Andreoni, J., Erard, B., ve Feinstein, J. (1998). Tax compliance. *Journal of Economic Literature* 36(2), 818-860.
- Asante, S., ve Baba, A. (2011). Tax compliance among self-employed in Ghana: Do demographic characteristics matter?. *International Business and Management* 3(1), 86-91.
- Blumenthal, M., ve Slemrod J. (1992). The compliance cost of the U.S. individual income tax system: A second look after tax reform. *National Tax Journal* 45(2), 185-202.
- Bobek, D.D., Roberts, R.W., ve Sweeney, J.T. (2007). The social norms of tax compliance: Evidence from Australia, Singapore, and The United States. *Journal of Business Ethics* 74(1), 49-64.
- Braithwaite, V., Reinhart, M., ve Smart, M. (2010). Tax non-compliance among the under- 30s: Knowledge, morale or skepticism? Torgler, B., Alm, J., and Martinez-Vazquez, J. (Ed.), *Developing Alternative Frameworks for Explaining Tax Compliance* (pp. 217-237), London: Routledge.
- Chung, J., ve Trivedi, V.U. (2003). The effect of friendly persuasion and gender on tax compliance behavior. *Journal of Business Ethics* 47(2), 133-145.
- Doerrenberg, P., ve Peichl, A. (2013). Progressive taxation and tax morale. *Public Choice* 155(3-4), 293-316.
- Dubin, J.A., ve Wilde, L.L. (1988). An empirical analysis of federal income tax auditing and compliance. *National Tax Journal* 41(1), 61-74.
- Eiya, O., Ilaboya, O.J., ve Okoye, A. (2016). Religiosity and tax compliance: empirical evidence from Nigeria. *Igbinedion University Journal of Accounting* 1(1), 27-41.
- European Social Survey [ASA] (2020). *Data and Documentation*. <https://www.europeansocialsurvey.org/data/>

- European Values Study [ADA] (2020). *Methodology, Data, Documentation*. <https://europeanvaluesstudy.eu/methodology-data-documentation/>
- Feinstein, J.S. (1991). An econometric analysis of income tax evasion and its detection. *The RAND Journal of Economics* 22(1), 14-35.
- Franzoni, L.A. (1998). Tax evasion and tax compliance. B. Bouckaert, and G. De Geest (Ed.), *Encyclopedia of Law and Economics* (pp. 52-94), Cheltenham: Edward Elgar.
- Freudenberg, B., Sadiq, K., Mohdali, R., ve Pope, J. (2014). The influence of religiosity on taxpayers' compliance attitudes. *Accounting Research Journal* 27(1), 71-91.
- Frey, B. S., ve Torgler, B. (2007). Tax morale and conditional cooperation. *Journal of Comparative Economics* 35(1), 136–159.
- Gerxhani, K., ve Schram, A. (2006). Tax evasion and income source: A comparative experimental study. *Journal of Economic Psychology* 27(1), 402–422.
- Grasmick, H. G., Kinsey, K., ve Cochran, J. K. (1991). Denomination, religiosity and compliance with the law: A study of adults. *Journal for the Scientific Study of Religion* 30(1), 99-107.
- Grasso, L.P., ve Kaplan, S.E. (1998). An examination of ethical standards for tax issues. *Journal of Accounting Education* 16(1), 85-100.
- Hofmann, E., Voracek, M., Bock, C., ve Kirchler, E. (2017). Tax compliance across sociodemographic categories: Meta-analyses of survey studies in 111 countries. *Journal of Economic Psychology* 62, 63-71.
- James, S., ve Alley, C. (2002). Tax compliance, self-assessment and tax administration. *Journal of Finance and Management in Public Services*, 2(2), 27-42.
- Kasipillai, J. ve Abdul-Jabbar, H. (2006). Gender and ethnicity differences in tax compliance. *Asian Academy of Management Journal* 11(2), 73-88.
- Kirchler, E., Hoelzl, E., ve Wahl, I. (2008) Enforced versus voluntary tax compliance: The “slippery slope” framework. *Journal of Economic Psychology* 29, 210-225.
- Kirchler, E., ve Maciejovsky, B. (2001). Tax compliance within the context of gain and loss situations, expected and current asset position, and profession. *Journal of Economic Psychology* 22(2), 173-194.
- Lago-Peñas, I., ve Lago-Peñas, S. (2010). The determinants of tax morale in comparative perspective: Evidence from european countries. *European Journal of Political Economy* 26(4), 441-453.
- Leonardo, G. ve Martinez-Vazquez, J. (2016). Politicians, bureaucrats, and tax morale: What shapes tax compliance attitudes? *International Studies Program Working Paper 16-08*, Andrew Young School of Policy Studies. <https://icepp.gsu.edu/files/2016/08/icepp1608.pdf>
- Martinez-Vazquez, J., ve Torgler, B. (2009). The evolution of tax morale in modern Spain. *Journal of Economic Issues*, 43(1), 1-28.
- Mason R. ve Calvin, L.D. (1978). A study of admitted income tax evasion. *Law & Society Review*, 13(1), 73-89.
- McGee, R.W. (2012). Gender and the ethics of tax evasion: An empirical study of 82 countries. McGee, R.W. (Ed.), *The Ethics of Tax Evasion: Perspectives in Theory and Practice* (pp. 415-439), New York: Springer-Verlag.
- Nadaroğlu, H. (1992). *Kamu maliyesi teorisi*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Olowookere, J.K., ve Fasina, H. T. (2013). Taxpayers' education: A key strategy in achieving voluntary compliance in Lagos State, Nigeria. *European Journal of Business and Management* 5(10), 146-154.

- Orviska, M., ve Hudson, J. (2002). Tax evasion, civic duty and law abiding citizen. *European Journal of Political Economy* 19(1), 83-102.
- Randlane, K. (2012). Tax compliance and tax attitudes: The case of Estonia. *Journal of Management & Change* 29(1), 89-103.
- Roxas, M.L., ve Stoneback, J.Y. (2004). The importance of gender across cultures in ethical decision-making. *Journal of Business Ethics* 50(2), 149-165.
- Rotz, W., Murlow, J., ve Falk, E. (1994). The 1995 Taxpayer Compliance Measurement Program (TCMP) sample redesign: A case history. In *JSM Proceedings, Survey Research Methods Section*, Alexandria, VA: American Statistical Association (699–703). Retrieved from http://www.asasrms.org/Proceedings/papers/1994_119.pdf
- Ruiu, G., ve Lisi, G. (2011). Tax morale, slippery-slope framework and tax compliance: A cross-section analysis. *Working Paper 5/2011*. Dipartimento di Scienze Economiche. Cassino (FR): Università degli Studi di Cassino. <https://core.ac.uk/download/pdf/6279366.pdf>
- Slemrod, J. (1985). An empirical test for tax evasion. *The Review of Economics and Statistics* 67(2), 232-238.
- Song, Y., ve Yarbrough, T.E. (1978). Tax ethics and taxpayer attitudes: A survey. *Public Administration Review* 38(5), 442-452.
- Strielkowski, W., ve Cabelkova, I. (2015). Religion, culture, and tax evasion: Evidence from the Czech Republic. *Religions* 6(1), 657–669.
- Tauchen, H.V., Witte, A.D. ve Beron, K.J. (1993). Tax compliance: An investigation using Individual Taxpayer Compliance Measurement Program (TCMP) data. *Journal of Quantitative Criminology* 9(2), 177-202.
- Torgler, B., ve Schaltegger, C.A. (2005). Tax morale and fiscal policy. *Working Paper No. 2005 – 30, Center for Research in Economics, Management and the Arts*, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/214344/1/2005-30.pdf>
- Torgler, B., ve Valev, N.T. (2010). Gender and public attitudes toward corruption and tax evasion. *Contemporary Economic Policy* 28(4), 554-568.
- Trüdinger, E.M., ve Hildebrandt, A. (2013). Causes and contexts of tax morale: Rational considerations, community orientations, and communist rule. *International Political Science Review* 34(2), 191-209.
- Vogel, J. (1974). Taxation and public opinion in Sweden: An interpretation of recent survey data. *National Tax Journal* 27(4), 499-513.
- Vythelingum, P., Soondram, H., ve Jugurnath, B. (2017). An assessment of tax morale among mauritian taxpayers. *Journal of Accounting and Taxation* 9(1), 1-10.
- Wallschutzky, I.G. (1984). Possible causes of tax evasion. *Journal of Economic Psychology* 5(4), 371-384.
- Williams, C.C., ve Krasniqi, B. (2017). Evaluating the individual-and country-level variations in tax morale: Evidence from 35 eurasian countries. *Journal of Economic Studies* 44(5), 816-832.
- Witte, A.D., ve Woodbury D.F. (1985). The effect of tax laws and tax administration on tax compliance: The case of the U.S individual income tax. *National Tax Journal* 38(1), 1-13.
- World Values Survey [DDA] (2020). *Data & Documentation*. <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>
- Young, J.C. (1994). Factors associated with noncompliance: evidence from the Michigan Tax Amnesty Program. *The Journal of the American Taxation Association* 16(2), 82-96.

Extended Abstract

Countries, as an organized structure, emerged as a result of people's needs to live together, and various duties were assigned to them. Countries, that have undertaken the duty of providing public goods and services to their citizens continuously, have income needs to ensure this continuity. They obtain their income needs through various income sources. Among these resources, taxes have the largest share. Taxes are the monetary values, collected forcibly by governments from their citizens (individuals and institutions) based on their sovereignty rights and laws to finance public goods and services. Based on this definition, the feature of taxes can be listed as follows:

- Taxes are taken by governments or government-authorized legal entities
- Taxes are taken to meet the expenses required by public activities or to fulfill the requirements of public duties.
- Taxes are collected by the principles stipulated in the law.
- Taxes are collected by legal force.
- Taxes are collected without specifying a special provision.
- Taxes are monetary amounts.

The first detailed information about taxation dates back to Ancient Egypt and Sumerian periods. It is known that the civilizations from ancient times experienced taxation problems similar to the problems experienced by modern states of today. For example, texts related to tax corruption, the effects of tax amnesties, and taxpayer relations are found in Ancient Egypt (Torgler, 2007, p. 3). Also, in the Sumerian texts, information is obtained about the people being crushed under heavy taxes during the war periods. In addition, it is observed that complaints about tax collectors and tax base have been raised by the Sumerian people. These mentioned examples indicate that tax problems remain current for thousands of years (Adams, 2001, pp. 2-3).

Taxes have vital importance for governments because of their large share in public revenues; also taxes are important for individuals because of their constituting burden feature and their disposable income-reducing effects.

In addition, it has financial functions in the context of financing the provision and sustainability of public goods and services, as well as non-financial functions in the context of making the income distribution more fair and transferring income to low-income groups. Due to the mentioned functions, while countries aim to obtain the highest possible tax revenue, individuals try to avoid taxes, that they feel like a burden on them, as possible.

Tax Compliance

Paying taxes is a citizenship duty. In this context, the main expectations of governments are; Regardless of the motivation behind it, its citizens must fulfill this duty completely and comply with tax laws. Individuals can comply with tax because of a) high cost if they are incompatible or b) feeling compelled to be tax compliant as part of the society they live in.

Tax compliance can be defined as the willingness of individuals and other taxable assets to act in accordance with the text and essence of tax laws and also with the tax administration. Compliance with tax laws typically takes place in four stages. These stages are:

- Reporting tax base in accordance with the facts
- Correct calculation of liabilities
- Filling tax returns on time
- Timely payment of due amounts

In its most general form, it is possible to define tax compliance as declaring all income and paying all taxes by taxpayers in accordance with applicable laws, regulations, and court decisions.

On the other hand, the tax noncompliance problem occurred simultaneously with the concept of taxation. If a researcher wants to write the history of taxation, he has to include the concept of tax noncompliance problem from the very beginning. Defining the tax noncompliance problem, understanding its feature and dimensions, and ultimately minimizing this problem is one of the leading goals of all political organizations, governments, and cultures from all levels of development regardless

of time and geography.

Looking at the studies carried out to date, it is possible to say that there are two types of tax noncompliance: tax evasion and tax avoidance. Tax evasion and tax avoidance; it is possible to define them as deviations from the legal, fair, and logical. They often occur together and cause losses in tax revenue. On the other hand, they differ from each other in terms of compliance with the law. It is one of the primary objectives of almost all governments to minimize tax noncompliance and to maximize tax compliance of taxpayers.

In this context, the factors affecting tax compliance/noncompliance, which have increasing/decreasing effects on tax revenue, are also becoming important. In general terms, it is possible to examine the factors affecting tax compliance under two main headings as economic and demographic factors. Economic factors include the taxpayer's income level, tax rates, penalties, etc. while demographic factors include the taxpayer's age, gender, marital status, education level, religiosity, etc.

In this study, the demographic factors that affect tax compliance are evaluated in light of the results obtained by the analysis conducted by various researchers through different methods, focusing on different countries. When the results are aggregated, there are studies in which the investigated demographic element has the same effects on the taxpayers' compliance behavior in the different countries; and there are also studies in which the investigated demographic element has different effects on the taxpayers' compliance behavior. In other words, in the majority of the studies conducted, it was found that older, women, married, more educated, and more religious individuals exhibit higher tax compliance than younger, men, single, less educated, and less religious individuals. However, the exact opposite of these results (and even results without any significant relationship between these factors and tax compliance) were found in some other studies.

As a final comment, many studies analyzing the relationship between demographic factors and tax compliance in the literature. At the end of these studies, some findings support each other while other findings contradict. In other words, the effects of demographic factors on tax compliance and the extent of these effects are open to debate. In order to determine the effects of demographic factors on tax compliance in a particular region, a region-based examination should be carried out.